i vojnik i neimar

... Socijalističko društvo treba, ono jedino može, da stvori realne društveno-materijalne i političke uslove za integralnu afirmaciju stvaralačkog akta čovekovog...

Zadatak je intelektualaca da se aktivno angažuju na zadacima socijalističke avangarde i da budu njen organski deo. Težnja ka društveno-političkom avangardizmu koja, danas, ne sledi istoriski interes radničke klase u najboljem slučaju je deplasirana, a i tragična...

U načelu intelektualac mora biti i vojnik i neimar. To nije žrtvovanje sociološkoj utilitarnosti, to je čin integralnog samopotvrđivanja čovekovog u vremenu i prostoru, pred narodom, klasom, sobom. Ali pred socijalizmom Komunistička partija ima odgovornost da razumevanjem razlikuje pesnika od zidara i vojnika.

I sredstvima svoje profesije intelektualac član Komunističke partije treba da učestvuje u borbi za pobedu socijalističkih društvenih odnosa, socijalističke ekonomike i kulture. Isto tako, intelektualni stvaralac član Komunističke partije ne sme svoje umetničko i naučno delo podrediti utilitarizmu partije i njenim propagandističkim ciljevima, utoliko pre ako se ti ciljevi ne saglašavaju sa njegovom naučnom, umetničkom i revolucionarnom savešću.

Upravo u sadašnjoj ideološkoj konstelaciji stravično je narasla moralna odgovornost intelektualaca komunista. Drama revolucionarne istine postaje moralna drama ove epohe. Ako intelektualci komunisti budu moralno poraženi, ako ne budu imali snage i hrabrosti da prime odgovornost za sudbinu revolucionarne marksističke istine, onda će naša epoha biti epoha poraženog humanizma.

Ova odgovornost je komunistički imperativ danas; ona mora da bude snažno prisutna u stvaralaštvu intelektualaca...

Dobrica ĆOSIĆ

(Iz odgovora na anketu časopisa „Les Temps Modernes", 1958)

pod suncem i mesecem ja pevam

Na peščanom sprudu
ja ležim oboren.
Ja sam u ropskom krugu
u gvožđja zatvoren.

Otrgli me od kuće
i sad sam samo rob.
I znam da me čeka ovde, kad kiše postanu ljuće,
sa one strane žice brojem zakičen grob.

Ali sam nisam...

Zemlja moja bezmerna, zvezda daleka, kroz noć me besputnu vodi,
i već se pod njenim sjajem, s bolom,
ne pod tudjinskim svodom, u logoru ovom sniva.

Ah, ki'a! Kad šumu neku, daleku, orosi i razlije se preko njiva,
pa me mirisom zemlje zanese i teškom borovom smolom,
ja velim: „To se sad pljusak negde po rodnoj šumi sliva."

Zemlja moja krvava, zvezda jutarnja, još me po tami vodi,
al' slutim da zore njene već sviću u slobodi.

Ah, da mi je da vidim
šumu koju vihor ustanka povija.
Zar će čelo moje bolno
samo miris njen da opija?

Zar očima svojim, gde sem oblaka ničeg drugog i nije
— a od ki'nih kapi koluti, sve širi, u njima samo ostanu —
zar nikad spaziti neću, kroz te kolute i nebo nisko što lije,
pobunu svoju, šumo, lik svakog druga, i četu raspevanu?

Zar čuti te uvek samo po huku dalekom znati?
Zar nikad svaliti neću ranjavo telo ovo, kraj drugova, u travu?
Zar te videti neću nikad,
ni tvojom biser-rosom umiti umornu glavu?

Ali sam nisam...

Zemlja rodjena moja, zvezda Zornjača, još me tudjinom vodi,
al' čujem gore njene već šume o slobodi.

Lomimo se svetom i više smo u tudjini nego na rodnom pragu.
Dobra, zar nikad živa da mi budeš, već zbog samo, rat i zgarište?
Ostala si za nama, a divlji ovaj pesak, što ga kovamo ispio nam svu snagu.
Zemljo, što si mi u snu oganj samo, nikad ognjište?

Prostrla se ona i svetli na dnu obzorja u šljivika modrini,
i ostala je za nama, u dimu, ali je niko pomaći neće s obala naših reka.
Od vajkada tu je, a nas rastavljaju i gone, pa robujemo u tudjini,
al' znamo da nas ona, pod stegovima buno, s pesmom ubojnom čeka.

Ali sam nisam...

... jer sa dna samoće ove i tavnice
osmeh kad me prene iz sna i zbunjenoga probudi,
pa zaigra srce, ludo, i ozari se lice,
slušam ja daljine kojima pevaju ljudi.

I vidim: žica ljuta, koja me steže, ne sputava njihove staze,
penju se oni medj' sunca, kroz krv, u žita zrela.
Pa, noću, dok ih slušam gde ka slobodi gaze,
ja znam da me bat njihov budi, ne više zora čela.

Zemlja voljena moja, zvezda-vodilja, jos me po ropstvu vodi,
al, čujem drugovi moji gde klikću u slobodi.

Pa ne pitaj me ona šta radim ovde gde se Sunce i Mesec spajaju,
i ne pitaj me, druže, šta ću na Zemlji ovoj okružen zvezdama što u svitanju nestaju.
Ne gledam ja senku svoju da li se i ovde oko stopala mojih lagano okreće,
nit Mesec pratim što svu noć, s nebom celim, nad glavom mi proleće.

Dok ukrćteni zraci Sunca i Meseca padaju
po rukama mojim gladnim i golim,
ja volim.

Görlitz, krajem 1942

Milan DEDINAC

milo milunović

27 mart na ulicama Beograda

ZA DAN, ZA SAN I ZA SLOBODU

... U sistemu socijalističke demokratije intelektualno stvaralaštvo se sve više oslobadja klasnih determinacija i ograničenja: čovekov društveni značaj počinje se kvalitativno menjati, i stvaraju se realni uslovi za njegovo stvarno oslobodjenje. Maksimalno razvijanje ljudskog stvaralaštva postaje i cilj i sredstvo celog društvenog kretanja, čime se ostvaruje izjednačenje društvenog individualnog interesa i društvenog opšteg interesa, zajedničkog cilja. Socijalistički društveni odnosi, u borbi da prevaziđu ranije, kapitalističke društvene odnose, — oslobadjaju i afirmiraju ljudsku svest, idejno i stvaralačko biće čovekovo...

Marksizam nije jednom za svagda utvrđeno učenje, niti je sistem dogmi, već teorija društvenog procesa, koji se razvija kroz uzastopne istoriske faze, pa, prema tome, podrazumeva i stvaralačku primenu teorije i njeno dalje razvijanje, pre svega uopštavanjem prakse socijalističkog razvitka i dostignućima naučne misli čovečanstva. „Mi nikako ne gledamo na Marksovu teoriju kao na nešto završeno i nepriko-snoveno. Mi smo, naprotiv, ubedjeni da je ona udarila samo kamen-temeljac onoj nauci koju socijalisti moraju pokretati dalje u svim pravcima, ako ne žele da zaostanu za životom... Mi ne pretendujemo na to da Marks ili marksisti poznaju put ka socijalizmu u svoj njegovoj konkretnosti. To je besmislica. Mi poznajemo pravac tog puta i znamo kakve klasne snage njime vode, a konkretno, praktički to će pokazati samo iskustvo miliona kada se oni late posla." (Lenjin)...

Stojeći na gledištu da nauka i umetnost tim više odgovaraju stvarnim interesima društvenog napretka ukoliko se, svaka na svoj način i svojim sredstvima, smelije predaju traženjima i otkrivanjima istine o prirodi i društvu, o čoveku kao društvenom biću, o odnosima čoveka prema složenim problemima prirode, ljudskog društva i samog čoveka u svoj njegovoj duhovnoj strukturi, — Savez komunista Jugoslavije se zalaže za stvarnu slobodu stvaralaštva u nauci i umetnosti. Polazeći od društvene uslovljenosti i velike uloge nauke i umetnosti u društvu, on u jedno odbacuje svako pragmatičko izopačavanje marksističkih pogleda na ulogu nauke i umetnosti u društvu i svako pretvaranje nauke i umetnosti u sredstvo dnevnopolitičkih interesa. Savez komunista Jugoslavije u isto vreme ustaje protiv „teorija" koje, ulme apstraktnih koncepcija slobode, ustvari ukidaju istinsku slobodu naučnog i umetničkog stvaranja, potčinjavajući ga praktično reakcionarnim političkim tendencijama. Razvitak dosledniih socijalističkih društvenih odnosa i socijalističke demokratije u našoj zemlji zahteva da idejna uloga Saveza komunista nepobuđuje uloga dogmatskog sudije u pogledu naučnih i umetničkih pravaca, škola i stilova.

Politiku Saveza komunista Jugoslavije u oblasti nauke, filozofije i umetnosti inspirišu težnja i napori za sve šire obrazovanje naroda u duhu marksističkog pogleda na svet, za što veći razmah naučne i umetničke delatnosti, razvijajući i usmeravajući borbu mišljenja i kulturno-umetničko takmičenje ka progresivnom razvijanju socijalističke idejnosti, oslobadjajući na taj način i nauku i umetnost svih **stega koje** bi ih mogle kočiti u njihovom kretanju unapred.

Razvitak socijalističke idejnosti u mnogome je uslovljen razvitkom naučne socijalističke misli. Zbog toga, a u interesu samog novog čoveka i same slobode stvaralaštva, potrebni su stalni napori komunista za razvitak i teoretsko bogaćenje marksističke misli u oblasti stvaralaštva i kulture.

Savez komunista, čiji je osnovni cilj borba za socijalizam, vodi ideološku borbu protiv svih pojava koje umanjuju veru u čoveka i njegovu stvaralačku snagu i sposobnost da izmeni svet i da ljudski život učini razumnim, sadržajnim i čovečnim za sve, ili protiv pokušaja da se pod firmom slobode nauke i umetnosti, ustvari, afirmiraju reakcionarna i antisocijalistička shvatanja ili politopravaju moralno-političke osnove socijalističkog društva...

Kada naša buduća pokolenja budu čitala istoriju borbe za socijalizam, neće se zbog nas stideti. Ono što smo dosad bili, bićemo i ubuduće — verni poborници internacionalizma, prijateljstva i bratstva medju narodima.

Za budućnost kakvu želimo već smo izvojevali odlučujuće bitke. Ali mi se ne zadovoljavamo postignutim: mi sebi postavljamo još složenije i još teže zadatke. Jedinstvo naših redova uslov je da ih ostvarimo. Ciljevi i ideje koje smo unisali u svoj Program postaju vodilja naše borbe, obaveza i čast revolucionarnog života svakog jugoslovenskog komunista.

Da bismo izvršili svoju istorisku ulogu u stvaranju socijalističkog društva u našoj zemlji, moramo sve svoje snage posvetiti tome cilju, biti kritični prema sebi i svome delu, biti nepomirljivi neprijatelji svakog dogmatizma i verni revolucionarnom stvaralačkom duhu marksizma. Ništa što je stvoreno ne sme za nas biti toliko sveto da ne bi moglo biti prevaziđeno i da ne bi ustupilo mesto onome što je još naprednije, još slobodnije, još ljudskije!

(Program SKJ, 1958)

ovi lenjinski barjaci

... Mi, maksimalisti, komunisti, „boljševici", mi jesmo i hoćemo da budemo slobodni Jugoslaveni! Šta to znači? Mi hoćemo da naša zemlja bude slobodna, ali smo svijesni, da jedna zemlja ne može biti slobodna ako nije okružena drugim, isto tako slobodnim zemljama, a da bismo to postigli, mi smo za naš program istakli slobodnu federaciju balkanskih država.

Zašto pobijamo politiku naših partija?

Mi pobijamo politiku naših gradjanskih partija zato, jer je gradjanska politika naših gradjanskih buržujskih partija klasno solidarna s ostalim buržujskim partijama zapadno-evropskim, pa kao što se u feudalnoj Austro-madjarskoj Monarhiji interes našeg feudalnog plemstva podudarao s interesima madžarskog ili austrijskog feuduma, tako se danas u Monarhiji srpskohrvatskoj interesi beogradskih ili zagrebačkih bankara podudaraju s interesima kapitalista zapadne Evrope, koji ih finansiraju. To je jasno i to je logično. Naša partija ne tjera politiku banke, niti politiku kabineta tih banaka, nego politiku jugoslavenskog i balkanskog proletarijata. I pošto balkanskom ni našem proletarijatu nije u interesu da naša zemlja bude politički i financijski podredjena interesima medjunarodnih banaka, zato se mi dosljedno i po svom slobodnom uvjerenju protivimo toj tudjinskoj kolonijalnoj politici svima sredstvima koja nama stoje na raspoloženju.

Kako se može doći do pobjede nad imperijalističkom bankarskom politikom, u ovom našem konkretnom jugoslavenskom slučaju, u slučaju srpsko-hrvatskom, koji je danas tako razvikan kao jugoslavensko pitanje, za koje je svima vrapcima poznato, da je u krizi. Hrvatski ili srpski proletarijat ne može i nikada ne će moći izvojevati ni jedne konkretne političke bitke ni jedne pobjede, bude li dangubio pravdajući se o hiljadugodišnjem hrvatskom kraljevstvu ili o Dušanovom carstvu, jer je to politika vjetrenjača i sablasti iz prošloga stoljeća. Prije stotinu godina naša je politika i kulturna svijest bila takoreći još na tako niskom stupnju, da je vjerska pripadnost ostala glavnim elementom narodnoga opredjeljenja, kada su se ljudi razdvajali po tome, da li su rodjeni u okviru ove ili one vjere...

Ovi lenjinski barjaci pod kojima smo se sastali ovdje nad našim Kvarnerom, pod ovom časnom historijskom gradinom, za naše su kraljevske agente znamen nasilja i krvi, a ja vam kažem, da nad Kvarnerom ne će biti tako dugo slobode, dok se od Trsta do Vrbke i od Rijeke do Brseča i Pule ne zavijore ovi isti lenjinski barjaci...

Po čitavoj Evropi danas vješaju i strijeljaju lenjiniste kao bjesne pse. Dunav valja ljudska trupla kako to nije činio ni pod turskim zulumom, a po političkim koncentracionim logorima od Rajne do Elbe, od Alpa i do Karpata kuhaju se kobasice od komunističke krvi. Visoko civilizovan zapadnoevropski svijet, koji je za četiri ratne god ne pobio više od deset milijuna ljudi, smatra Lenjina monstrumom i vampirom samo za to, jer se je taj čovjek u ovoj sramotnoj historiji Evrope pojavio sa bijelim barjakom u ruci. Netko tko propovijeda medjunarodni mir bez aneksija i bez kontribucije, simbol je krvološtva za ratne huškače samo zato jer neće rat a to je upravo ona dijalektička formula, koja se nad današnjim rasulom evropske civilizacije javlja kao jedini signal pameti i doslijednosti...

Velika većina nas prisutnih, koji smo se ovdje sastali, osjetila je na svom vlastitom mesu što je zapravo značio ovaj medjunarodni požar u kome smo svi učestvovali. Svi vi, koji ste jednoga dana policijskom, brahijalnom silom otjerani od svog ozbiljnog i odgovornog gradjanskog posla — u palikuće, veoma dobro znate, kako se ni jednom normalnom i zdravom čovjeku ne da napustiti svoj gradjanski poziv, da bi radio stvari, koje nisu spojive sa dostojanstvom pameti i morala ni sa boljim ljudskim običajima: da pali kuće, i da ubija nevine ljude... I upravo ti, koji su sve ljudske vrijednosti svelli na ništicu i koji su od civilizovanog života ljudskog stvorili permanentne pokolje, ti isti elementi sada pretvorljivo dižu glas protivu slobodne ljudske misli, koja propovijeda mir i ljubav medju narodima.

Što hoće ova partija, na čelu našeg socijalističkog pokreta u okviru Treće Internacionale, u borbi za konstituantu? Ona hoće medjunarodni mir i harmoniju u medjudržavnim odnosima, a isto tako mir i ravnopravnost medju narodnostima u jednoj državi. Ona ne će da država bude strojem kojim upravljaju izrabljivači tudje snage, ona ne će da popoština zamračuje pamet medju nama, ona ne će demagoško pokupljanje glasova na temelju takozvanih republikanskih programa, koji su glasni samo po tome, što odjekuju šuplje kao loše napeti sajamski bubanj...

Miroslav KRLEŽA

(Iz govora nad Hreljinskom Gradinom. 18. IV. 1920)

poruka ljudskosti

... Prvi put posle Marksa i Engelsa unet je u program jedne od partija radničkog pokreta niz stavova koji ne eskamotiraju teškoće i protivrečja stvaralaštva i ne izvitoperuju čovekoljubivu poruku marksizma. Dalek reformističkom i birokratskom oportunizmu, Program SKJ ne propoveda lakoću i ne nudi gotove stavove pomoću kojih se sve objašnjava i ništa ne razume. Bez proizvoljnih klišeta i apriornih „kriterijskih" ocena što (bacajući „zdravo" s progresivnim, a ovo s neposredno iskorištljivim) toliko već decenija u krilu medjunarodnog radničkog pokreta favoriziraju u oblasti estetike diletantske i regresivne koještarije u manijakolnoj hajci na t. zv. morbidnosti i dekadentne tragove kosmopolitskih djavoljih papaka, Program, bez želje da ceo svet estetski „usreči" propisima normiranim u jednoj jedinoj kancelariji, ostavlja pisce, ali i čitaoce, u najvećoj meri slobodnim da se saopšte kako hoće i nadju gde mogu, u skladu sa svojim težnjama da izraze moguće doživljaje sveta, i razumeju i usvoje ili ne usvoje to doživljeno.

Tekst o kome govorim upozorava još da ljudi u većitom nastajanju ne odjekuju samo na plemenito nego i na potstičuće. I da plodovi kojim se oni okrepljuju na njihovom beskonačnom putu napred nisu samo od asocijativnih dejstava po antologiski biranoj sličnosti s dobrim, nego i od engelsovskog, da tako kažem, nesklada s njime.

A baš ta dubija sposnajna priroda ljudskog progresa, implicitna Programu, naisla je kod progresivnih umetnika u svetu na veliko interesovanje. On je za mnoge od njih skinuo sa socijalizma onu sklolastičnu neatraktivnost i dogmatsku stegu u koju ga je umotao birokratski oportunizam. I, ne preterujem kad kažem da su slobodoumna i revolucionarna shvatanja Programa SKJ na teme umetnosti, vratila mnogim od njih, na Zapadu ili Istoku, ukus nadi koju su bili izgubili... i snagu posvetnulom uverenju...

Naš neapriorizam u estetici i kulturnoj politici ne znači da smo pristalice ilusija da se može stvarati bez odredjenog ukusa i objektivne, ako ne uvek i svesne, idejne umetnosti. Daboime, nismo ravnodušni na sve što se može da napiše. Baš kao ljubitelji slobode, mi imamo više prirodnog razumevanja za ono što je okrenuto napretku i svemu što slobodu potstiče i bogati... Baš zato što verujemo u objektivnu neizbežnost socijalističkog progresa, mi subjektivno ne mislimo da ga u umetnosti namećemo ili da se zalažemo za nj u literaturi i drukčije doli borbom mišljenja.

Je li pri tome nužno naglašavati da nema stvaralaštva bez ličnosti književnika slobodnih da traže i ne nadju, da tražeći prodju i kroz pakao neuspeha i kroz rajeve iluzionističkih zabluda i stignu, ako ne oni sami, a ono drugi za njima, do relativnog cilja, do asimptote istina, do vrednosti? Je li potrebno reći i da nema slobode ako se ona svodi na slobodu same ličnosti, ako ona, ličnost, veća i šira od sopstvene individualnosti, ne nosi kao sastavni deo sebe i sve velike prostore slobodarskih interesa roda, nacije, klase, čovečanstva?...

Kao stvaralački čin, kao pronalazak, kao formulacija nebloag, knjiženo dela ostaju u zaštićenoj sferi. Ali od časa kad se kao realizacija ona poiave — počinju borbe mišljenja što ih analiziraju i situiraju estetski na prvom mestu i tek posredno i posle — sociološki. Drukče i ne može biti u ovom sistemu radničkih saveta i komuna gde se novo, dobro i bolje otima iz traga manje novog i manje dobrog na svim planovima života od urbanizma do fabrikovanja čarapa. Ne baš plavih. Ali i njih.

Borba mišljenja tehnika je kojom se osigurava napredovanje u socijalizmu. A on nije eden pastoralnog tpa. Takvih eden nije bilo, nema i neće biti...

Ono o čemu treba da se otsad razgovara neka su to vrednosti da, ne postupci. A ona, ukoliko su stvarno otkrovenja, između svega ostalog sa svoje strane neprekidno će otvarati nove motive za borbe mišljenja...

Jer mira nema ma šta želele konstitucionalne ljnštine, intelektualni malograđani i njihovo bornirano shvatanje lepote kao pristojnosti i mira kao nenapora. Mir te vrste dobar je za mrtvace. Borba za progres — to je trajni i večiti ljudski medij.

Ako danas tu više nije potrebno nikog normalnog ubedjivati da se može biti komunista, socijalista ili patriota pišući netradicionalistički, nije više nikog potrebno, nadam se uveravati da je pisanje stvar savesti. To znači da će i borba za više kvalitete kritike biti i estetska misao inteligentno usmerena ka prevazilaženju izvesnog deološkog ravnodušja i idealiziranja neangažovanosti s njenim „zdravo čaršijo na sve četiri strane"! Prevazilaženja te naše većinske situacije povećanog smisla za tendenciju jednim aktivizmom to će biti izraz same realnosti...

Naš socijalizam determinišući život ne zahteva samo lišavanja nego daje ljudima slobodu i sva prava da u okvirima nužnosti trenutka, budu što većnije svoji, što raznovrsnije sreći. A to je i ona velika, ona najveća i ujedno osnovna čoveko ljubiva poruka Programa SKJ na temu umetnosti.

Oskar DAVIČO

(Iz reči na V kongresu književnika, 1958)